

MOKSLEIVIŲ SMURTAS PRIEŠ PEDAGOGUS MOKYKLOSE

Dr. Jolanta Pivorienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4714
Elektroninis paštas sdk@mruni.lt

Renata Jurkonytė

Socialinio darbo magistrė
Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4714
Elektroninis paštas renata.jurkonyte@gmail.com

Pateikta 2008 m. rugsėjo 15 d.

Parengta spausdinti 2008 m. lapkričio 24 d.

Santrauka

Remiantis mokslinės literatūros analize ir atlikto tyrimo duomenimis straipsnyje nagrinėjama moksleivių smurto prieš pedagogus problematika. Teorinėje straipsnio dalyje trumpai aptariamas filosofinis ir teisinis požiūris į žmogaus teises, orumą bei moralines vertybes, analizuojami pagrindiniai moksleivio asmenybės formavimuisi įtaką darantys socializacijos veiksniai: šeima, bendraamžiai, mokykla, žiniasklaida. Empirinėje straipsnio dalyje pristatomi atlikto tyrimo rezultatai: pedagogų patiriamo smurto rūšys, smurtaujančiųjų moksleivių demografinės charakteristikos, pedagogų savijauta, patirto smurto įtaka pedagogų asmeniniam gyvenimui ir jų profesinei veiklai, pagalbos poreikis ir jo tenkinimo galimybės mokykloje bei bendruomenėje.

Pagrindinės sąvokos: smurtas, socializacijos veiksniai: šeima, bendraamžiai, mokykla, žiniasklaida.

Įžanga

Apie smurtą kalbama kasdien. Dažniausiai su tuo susijusi informacija pasiekia iš žiniasklaidos šaltinių, pažįstamų bei artimųjų. Asmuo prieš kitą asmenį panaudodamas bet kokią smurto formą daro nusikaltimą ir atlieka draudžiamą veiką pažeisdamas visuomenės moralines ir teises normas. Nusikalstamos veikos vykdytojai gali būti bet kokio amžiaus asmenys, ne išimtis ir mokyklą lankantys vaikai. Remiantis viešosios policijos duomenimis vaikai padaro apie penktadalį visų nusikalstamų veikų, o jaunuoliai nuo 14 iki 29 metų sudaro apie 60 proc. visų nusikaltusių asmenų. Paskutiniųjų metų oficialūs statistiniai duomenys rodo sąlyginį nepilnamečių nusikalstamumo stabilizavimąsi: 2003 m. – 4 058 nusikalstamos veikos, padarytos nepilnamečių ar jiems dalyvaujant, 2004 m. – 3766, 2005 m. – 3784, 2006 m. – 3288 veikos (http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/pages_list/?id=1345&PHPSESSID=6f6fd41d7e098af10fe9cdc664cbf7c5). Tačiau nereikėtų pamiršti, jog nepilnamečių nusikalstamumas yra latentiškas reiškinys.

Analizuojant mokslinę literatūrą galima pastebėti, jog daugiausiai dėmesio yra skiriama analizuoti smurtą naudojimą prieš nepilnamečius ar pilnamečių nusikalstamumą apskritai. Smurtas nėra nauja tyrimų tema. Tačiau šiame straipsnyje siekiama panagrinėti, kaip mokiniai smurtauja prieš suaugusiuosius – mokytojus mokymo įstaigoje. Mokinių ir pedagogų santykiai ne visada būna harmoningi, draugiški ir paremti abipusiu bendradarbiavimu. Kartais mokinio ir pedagogo bendravimas tampa įtemptas arba perauga į destruktivų smurtaujančių mokinio elgesį, kuris neigiamai veikia pedagogus fiziškai ir psichiškai.

Apibūdindami deviantinį moksleivių elgesį skirtingi autoriai (Kučinskas, Kučinskienė, 2000; Le-liūgienė, 2003; Justickis, 2004) naudoja skirtingas sąvokas: smurtą bei agresiją. Minėtųjų sąvokų reikšmės panašios. Smurtas – vieno žmogaus (žmonių grupės) prievartos veiksmas prieš kitą žmogų (žmonių grupę), iš to turint kokios nors naudos sau ar pasitenkinimo. Agresija – puolimas, turint tikslą ką nors fiziškai sužaloti arba psichiškai paveikti (Kučinskas, Kučinskienė, 2000). Atsižvelgiant į sąvokų panašumą šiame darbe sąvokos smurtas ir agresija yra naudojamos sinonimiškai.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti mokinių smurto mokyklose prieš pedagogus apraiškas, aptariant socializacijos veiksnių įtaką smurtaujančio moksleivio elgsenai.

Straipsnyje pateikiamas atliktas taikant anketinę apklausą kiekybinis aprašomasis tyrimas. Tyrime dalyvavo tikimybinės atrankos būdu atrinkti 76 pedagogai iš 4 Druskininkų miesto mokyklų.

Filosofinis ir teisinis požiūris į žmogaus teises, orumą ir moralines vertybes

Pagrindiniai vertingi elementai, kuriuos žmogui gali pasiūlyti jį supanti aplinka, tai žmogaus teisės, laisvės ir visuomenėje vyraujančios moralinės vertybės. Minėtųjų elementų svarbą taip pat aktualumą patvirtina ir teisinės normos bei įstatymai. Žmogaus teisė į gyvybę yra pagrindinė teisė, kuria remiasi visos kitos teisės, laisvės ir pareigos. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnyje teigiama: „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“ (LR Konstitucija, 1992). 21 LR Konstitucijos straipsnyje skelbiama: „Žmogaus asmuo neliečiamas. Žmogaus orumą gina įstatymas. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti bausmes“ (LR Konstitucija, 1992). Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, išreiškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra neatsiejamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai. Prigimtinės žmogaus teisės – tai individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse. Jos sudaro tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos ir papildomos visos kitos teisės, sudarančios tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybes (Sakalauskas, 2000). Konstitucijoje įtvirtinamos pagrindinės žmogaus teisės yra ginamos įstatymo. Pažeidus minėtąsias teisės normas gresia teisinė atsakomybė.

Vertybės sąvoka reiškia individualiai gyvensenai ir socialiniam bendravimui būtinas taisykles, orientavimosi modelius, elgesio normas, kurių, kaip objektyviai galiojančių, žmonės privalo laikytis subjektyviai vertindami atitinkamus reiškinius, mąstydami ir kontroliuodami savo veiksmus (Halder, 2002).

Vertybes moksleivio gyvenime kuria artimiausia jo aplinka: šeima, mokykla, draugai. Jeigu minėtuose visuomenės institutuose vertybės yra suprantamos kaip neigiami dalykai, toks požiūris susiformuos ir moksleiviui, kuris laikydamasis netinkamų vertybinių nuostatų elgsis destruktvyviai su pedagogais ir kitais aplinkiniais asmenimis. Mokykla kartu su šeima visada buvo laikoma viena iš svarbiausių institucijų, iš kartos į kartą perduodančių istoriškai susiformavusių vertybių sistemą. Mokyklos funkcija – teikti ne tik žinių, orientuoti mokinį ne tik į proto, mąstymo sklaidą, bet ir į gėrybių pasaulį, kurio pažinimas padeda pajusti gamtos, žmogaus elgesio grožį, atrasti žmogaus kūrybinio aktyvumo prasmę, užmegzti santykius su kitu žmogumi, t. y. formuoti svarbiausias vertybes (Jovaiša, 2001). Lietuvos švietimo reforma įpareigoja visą švietimo ir ugdymo procesą grįsti vertybėmis, ugdyti vertybines nuostatas, kreipti ypatingą dėmesį į ugdytinių vertybių pasaulį. Vertybes atspindi ugdymo turinys, tikslai, procesas ir rezultatai. Ugdymas neišvengiamai pagrįstas įvairių rūšių vertybėmis, ir jokia ugdymo forma negali būti nesusijusi su vertybėmis ar neutrali joms.

Socializacijos veiksniai, skatinantys smurtinį moksleivių elgesį

Esant socializaciją lemiančių veiksnių įvairovei galima kalbėti apie tai, jog atsižvelgiant į šių veiksnių tarpusavio sąveikos ypatumus, asmenybė gali perimti (išmokti) pačias įvairiausias elgesio formas – tiek prosocialias, tiek asocialias (Vaitekoniene, 2002). Kaip svarbiausius socializacijos veiksnius V. Leonavičius (2003) skiria: šeimą, mokyklą, bendraamžius ir vietos bendruomenę, žiniasklaidą. Šalia nepilnamečio esantys artimiausi žmonės, draugai, gyvenamoji vieta, aplinka, kurioje daugiausiai jis būna, nepastebimai, tačiau formuoja atitinkamus vaiko charakterio bruožus, moralines nuostatas.

Didžiulis vaidmuo vaikų socializacijoje tenka **šeimai** (Matulionis, 2001). Joje formuojasi daugelis socialinio gyvenimo įpročių, įgūdžių ir žinojimų (Leonavičius, 2003). Dažniausiai nepilnamečiui šeimos nariai yra artimiausi žmonės, darantys jam didžiausią įtaką. Ji gali būti teigiama arba neigiama, priklausomai nuo vidinių šeimoje esančių veiksnių. V. Vaitekoniene (2002) tvirtinimu pagrindiniai vaiko agresyvaus elgesio vystymąsi nulemiantys veiksniai šeimoje yra šeimos harmonijos ir disharmonijos laipsnis, tėvų ir vaikų tarpusavio santykių pobūdis, tėvų reakcijos į netinkamą vaiko elgesį, brolių ar seserų tarpusavio santykių atmosfera.

Dažniausiai paauglius paskatina padaryti nusikaltimą nedarnios šeimos aplinka, kai nepilnamečiai praranda dvasinį ryšį su tėvais, susvetimėja. Vaikui atsiranda nesaugumo pojūtis, nuolatinis nerimas (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001). Smurtaujančią asmenybę gali formuoti ir emociniai ryšiai su tėvais, neteisėtai visuomenėje besielgiančiais (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001). Vaikas augdamas šeimoje, kai tėvai nesutaria ar smurtauja vienas prieš kitą, mato neigiamą pavyzdį. Kartais vaikas matydamas tokį pavyzdį gali pradėti save kaltinti dėl to, kas vyksta šeimoje, o savo patirtas neigiamas emocijas išlieti ant kitų asmenų.

Susilpnėjus emociniams ryšiams šeimoje paaugliui sunku perimti teigiamas visuomenės elgesio normas (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001). Sprendimai dėl vaikų auklėjimo priklauso nuo tėvų vertybių, jų požiūrio į pageidautinus bruožus (Vaitekoniene, 2002). Šeima ir giminė gali suformuoti neigiamas nepilnamečio vertybines nuostatas, nes vaikų auklėjimas šeimoje buvo ir vis dar tebėra grindžiamas asmenine tėvų patirtimi, iš kartos į kartą perduodamomis fizinių bausmių taikymo tradicijomis, nežinant ir neieškant alternatyvių vaikų auklėjimo, ugdymo priemonių bei būdų. Lietuvos visuomenei gerai žinomi ir priimtini auklėjimo diržu, rykšte, mušimo ranka ar kitokiais daiktais, peštelėjimo ir panašūs būdai, kai vaikas išoriškai nėra sužalojamas. Pagrindinis tokį elgesį pateisinant argumentas – asmeninė patirtis vaikystėje, kai, anot šiuos auklėjimo būdus taikančiųjų, jokios žalos jiems nebuvo padaryta, o tik paskatino laikytis tam tikrų elgesio taisyklių. Tuo tarpu visuomenės pasmerkiamos tik savo pasekmėmis šokiruojančios smurto apraiškos (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2003). Taikomos fizinės bausmės prieštarauja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymui (1996), kuriame teigiama, jog draudžiama fiziškai kankinti ar daryti psichinį poveikį, kitaip žiauriai elgtis, žeminti vaiko garbę ir orumą, tai taikant kaip auklėjimo ar drausminimo poveikio priemones.

Nepilnamečiai gali neigiamai paveikti ir skatinti smurtauti tarpusavio santykiai su kitais broliais ar seserimis, kai tarp jų vyksta konkurencija dėl tėvų ir aplinkinių dėmesio. Jei paauglys turi brolių ar seserį, su kuriuo tėvai daugiausia sieja viltis, šis brolis ar sesuo gerai mokosi, šeima domisi vien tik jo pasiekimais, tai paauglys atsiduria savo brolio ar sesers šešėlyje. Su tokiu broliu ar seserimi jis nepajėgus varžytis nei moksle, nei kur kitur. Vienintelis būdas, siekiant patraukti į save dėmesį, jam yra problemiškas elgesys, taip pat ir fizinio smurto naudojimas prieš pedagogus (Blažys, 2002).

Šeimoje ugdomas elgesys ir mokymai dažniausiai perduodami iš kartos į kartą. Nepilnamečiai šeimoje įdiegtas vertybes gali perkelti į mokyklos aplinką, patirtą smurtą naudoti prieš mokytojus kaip išmoktą elgesio modelį.

Mokyklos įtaka smurtiniam mokinių elgesiui. Mokyklą sudaro mokiniai, pedagogai, tėvai. Būtent mokyklos bendruomenėje susisieja šeimos ir mokyklos poveikis vaikų socializacijos pažanga (Matulionis, 2001). Mokykla – reikšminga mokinių gyvenime. Joje vykstantys įvykiai ir gaunamos žinios turi įtakos asmenybės raidai ir pasaulėvaizdžiui (Nepilnamečiai, padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai, 2000).

Mokykloje dažnai pastebimos elgesio sutrikimų ir vystymosi problemos, skatinančios daryti nusikaltimus. Tačiau ir pati mokykla gali lemti, jog nepilnamečiai pradės smurtauti. Tokio elgesio tikimybė padidėja, kai tiek mokykla, tiek ir šeima nesugeba suteikti nepilnamečiams žinių, įgūdžių, nesuformuoja įsitikinimų, kurie pakreiptų vaiką visuomenei priimtina kryptimi. Svarbu kaip mokykloje yra organizuotas darbas, mokytojų požiūris į mokinius (ypač į nepažangius). Jei mokinys patiria pažeminimą, pedagogų priekaištus, jis pradeda blogiau save vertinti. Gali susiformuoti priešiškas mokyklai ir jos aplinkai (Motiejūnas, 2005).

V. Justickio (2004) teigimu, bloga klasė, bejėgiai mokytojai, nesusitvarkantys su ja, triukšmas pamokų metu, nedrausmingų mokinių dominavimas, gerų, norinčių mokytis, mokinių persekiojimas ir izoliavimas – visa tai sudaro blogos klasės sindromą. Kriminologiniai tyrimai rodo, kad yra labai glaudus blogos klasės ir jos mokinių teisės pažeidimų ryšys. Net ir geresnis mokinys neišvengiamai tampa tokios klasės įkaitu ir neturi kito pasirinkimo, kaip elgtis taip, kaip visa klasė. Vaikų netinkamą elgesį gali lemti agresyvus pedagogų elgesys (susierzinimas, priešiškas, ignoravimas, įžeidinėjimai, fizinės bausmės ir kt.) (Brasliauskienė, Jonutyte, 2005).

Vaikas gali panaudoti smurtą ne tik veikiamas neigiamo pedagogų elgesio ir aplinkos, čia gali turėti įtakos pati švietimo sistema. Psichologai pastebi, kad moksleivių agresijai prasiveržti palankios sąlygos sudaromos tada, kai pernelyg didelis krūvis tenka vidutinių gabumų vaikui, nesugebančiam su tuo susidoroti. Itin dideli mokymosi krūviai, neaprepiamos programos. Yra tokių moksleivių, kurie su tuo susitaiko ir tokių, kurie priešinasi visokiais būdais, taip pat ir agresyviai elgiasi (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2003).

Mokykla, kaip ir šeima, gali vaiko psichologinį ir emocinį vystymąsi veikti teigiamai ir neigiamai. Vaikui įtaką gali daryti nekompetentingi pedagogai, leidžiantys sau daugiau nei galima, peržengiantys padorumo ir darbo drausmės ribas. Mokykloje vaikas gali išmokti ir įgyti ne tik pozityvių įgūdžių bei ži-

nių, bet taip pat smurtinio elgesio pradžiamokslį, paremtą praktika ir patyrimu bendraujant ne tik su bendraamžiais, bet ir su pedagogais.

Bendraamžių įtaka agresyviai mokinių elgesiui. Vaikai išmoka įvairių elgesio modelių bendradarbiaudami su kitais vaikais (Vaitekonienė, 2002). Kalbant apie bendraamžius reiktų paminėti neformalias grupes, kurias dažniausiai sudaro nepilnamečiai, siekiantys bendros draugystės, bendrų tikslų, bendrų interesų. Nusikalstamoje jaunimo grupėje dažniausiai būna vienoje gatvėje ar rajone gyvenęs ir augęs jaunimas, kurį iki tam tikro laiko vienijo įprasti vaikiški žaidimai, kartais ir smulkūs teisėtvarkos pažeidimai (Justickis, 2004). Nepilnamečių elgesiui reikšmės turi ir tai, kur, su kuo, kokioje aplinkoje yra praleidžiamas laikas. Yra vadinamieji prestižiniai mikrorajonai ir tie, kurie vertinami prastai. Tokių vertinimų priežastis – statistiniai duomenys, kuriais nusakomas nusikalstamumas. Taip pat svarbu, kokie yra pačios bendruomenės santykiai, kaip yra organizuojama bendroji veikla ir ar iš viso ji vyksta (Motiejūnas, 2005).

Bendravimas su bendraamžiais mokiniui duoda ne tik naudos, bet ir formuoja neigiamas, neatitinkančias visuomenės normų, pažiūras į gyvenimą. Taip pat vaikų bendraamžiai, draugai gali būti kaip smurto mokytojai ir bendrininkai vykdant nusikalstamas veikas. Bendraamžių, draugų nuomonė moksleiviui yra ypač svarbi. Dažnai nepilnamečiui draugai yra artimesni negu šeimos nariai. Tokiu atveju nepilnametis ir toliau norėdamas išlikti svarbus, pageidaujamas bei bendraamžių gerbiamas, būna priverstas daryti tai, ko nenori, bet ko iš jo reikalauja kiti jo draugai. Moksleivis kovodamas dėl pripažinimo smurtauja parodydamas, kad jis gali pasiekti tai, ko nori.

Žiniasklaidos įtaka agresyviai mokinių elgesiui. Daugelį vertybių, normų, nuostatų, elgesio pavyzdžių perduoda ne tiesiogiai tėvai ar kiti suaugusieji (autoritetai), o „tarpininkai“ – žiniasklaida (televizija, laikraščiai, žurnalai, radijas, garso ir vaizdo kasetės, internetas ir kt.) (Sakalauskas, 2000). V. Vaitekonienės (2002) teigimu, vaikai labiau nei suaugusieji pasiduoda žiniasklaidos įtaigai, poveikiui, nes dar neturi stabilios vertybių sistemos, sunkiai atskiria demonstruojamą fantazijų pasaulį nuo realybės.

Neretai žiniasklaidoje smurtas pateikiamas kaip problemų sprendimo būdas. Tai nors ir netiesiogiai, tačiau formuoja paauglių supratimą, kaip greitai įgyti kitų bendraamžių pagarbą, valdyti juos. Smurtas dominuoja ir šiuolaikiniuose multiplikaciniuose filmuose, kuriuos žiūri ir maži vaikai (http://viesoji.policija.lt/index.php?page_id=63). Vaikai stebėdami, kaip žmonės ar animaciniai herojai smurtauja, gali to nesunkiai išmokti, o vėliau sėkmingai ir patys smurtauti. Vaikas dažnai matydamas, kaip filmų herojai fizine jėga pasiekia savo tikslą, gali tai pritaikyti savo asmeniniame gyvenime. Tyrimai rodo, kad pirmą kartą matomi personažai vaikams daro mažesnę įtaką, negu televizijos serialų veikėjai ar iš ankstesnių filmų pažįstami aktoriai. Kuo tikresnis santykis su modeliu (aktoriumi), tuo labiau su juo identifikuojamasi, ir imamas mėgdžioti jo elgesys (Brasliauskienė, Jonutytė, 2005).

V. Legkausko (2001) teigimu, televizijos ekrane matoma agresija padidina agresyvaus žiūrovų elgesio tikimybę. Per televiziją matomos agresijos nepageidautinos įtakos:

- demonstruoti agresyvaus elgesio modelius ir padidinti agresyvaus elgesio tikimybę;
- pripratinti prie smurto ir agresijos, žmogų padaryti ne tokį jautrų smurtui;
- formuoti žmogaus įsitikinimus dėl socialinės realybės – kasdien matomas smurtas verčia manyti, kad tai yra įprastas, niekuo neatgrasus ir tinkamas būdas spręsti problemas.

Ne visi vaikai, žiūrintys televizijos laidas, skaitydami spaudą, ar klausydami radiją, kuriuose pateikiamas fizinis smurtas, išmoks nusikalstamų veiksmų. V. Vaitekonienė (2002) teigia, jog žiniasklaidoje demonstruojamo smurto ir prievartos poveikis priklauso nuo žiūrovų amžiaus, jų intelekto bei išsilavinimo, užimamo statuso grupėje, turimų agresyvaus elgesio įgūdžių, demonstruojamų laidų tipo ir kt.

Smurtas prieš pedagogus Druskininkų bendrojo lavinimo mokyklose

Tiriamoji grupė. Tyrimo duomenys rodo, kad Druskininkų miesto bendrojo lavinimo mokyklose pedagoginį darbą dirba vidutinio amžiaus (41–55 metų) pedagogai; 83,3 proc. dirbančiųjų pedagogių – moterys, likusiąją dalį 16,7 proc. sudaro pedagogai – vyrai. 79,2 proc. tyrime dalyvavusių respondentų aukštasis universitetinis išsilavinimas, 16,7 proc. – aukštasis neuniversitetinis ir 4,1 proc. – aukštesnysis išsilavinimas. Dažniausiai nurodomas darbo stažas: 24,0 proc., respondentų nurodė, jog jie turi 16–20 metų, 15,5 proc. – 21–25 metų, 15,5 proc. – 26–30 metų pedagoginį darbo stažą. Apibendrinus duomenis galima teigti, kad dauguma Druskininkų miesto mokyklose dirbančiųjų pedagogų turi profesinį pasirengimą, didelę pedagoginio darbo ir bendradarbiavimo su mokiniais patirtį.

Pedagogų patiriamas smurtas, ir smurtaujančiojo moksleivio demografinė charakteristika. 44 proc. atsakiusiuųjų respondentų minėjo, jog dirbdami pedagoginį darbą patiria moksleivių smurtą. Iš jų, 40,0 proc. susiduria su emociniu smurtu (tyčiojimuisi, įžeidinėjimu, gąsdinimais, pravardžiavimais, šmeižimu), 2,7 proc. patiria fizinį smurtą (stumdomi, spardomi, mušami ir sukeliamas kitoks fizinis skausmas), 1,3 proc. paminėjo seksualinį smurtą (nepageidautiną kūno lietimą, nešvankias, nepadorias kalbas, nepadorų elgesį, lytinių organų demonstravimą ir kt.).

Dažniausiai smurtauja 10–14 metų (48,6 proc.) ir 15–16 metų (45,7 proc.) moksleiviai, daug rečiau 17–19 metų (5,7 proc.) jaunuoliai. Prieš pedagogus daug dažniau smurtauja berniukai (87,9 proc.) nei mergaitės (12,1 proc.). Remiantis tyrimo duomenimis kaip didžiausia rizikos grupė – 10–16 m. berniukai, į kuriuos ir reikėtų kreipti didžiausią dėmesį kuriant prevencines programas.

Smurto poveikis pedagogo asmeninei ir profesinei veiklai, reakcija į smurtaujančius moksleivius. Didžioji dalis respondentų pripažįsta, jog patirtas smurtas turi įtakos jų asmeniniam gyvenimui ir profesinei veiklai. Respondentai teigė, kad tai turi poveikį psichinei sveikatai, išveda iš pusiausvyros ir sutrikdo, veikia bendravimą su kitais pedagogais. 13,1 proc. respondentų, prieš kuriuos smurtauja mokiniai, atsakė, jog patiriamas smurtas jiems nedaro jokio poveikio. Atsakydami į klausimą, kokį poveikį smurtas turi pedagoginiam darbui, respondentai teigė, kad dažniausiai tai ilgam ar trumpam jį sutrikdo. 20,0 proc. teigė, kad tai jiems neturi jokios reikšmės. Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, kad beveik šeštadalis respondentų nepripažįsta smurto poveikio jų asmeniniam gyvenimui, o penktadalis – profesinei veiklai. Neigimas gali būti apsauginė reakcija į patiriamą stresą arba susitaikymas, bejėgiškumas (galimas aukos sindromas) prieš nuolat pasitaikančias smurto apraiškas ne tik mokykloje, bet ir visuomenėje.

Smurtas visada sukelia priešišką reakciją. Kaip auka elgsis su smurtaujančiuoju asmeniu priklauso nuo daugelio veiksnių: asmenybės, vertybinių nuostatų ir kt. Reakcija gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas veiksmas. Tyrimas parodė, kad pedagogų elgesys su tais mokiniais, iš kurių patyrė smurtą, yra toks: mėgina su agresyviai besielgiančiu mokiniu pasikalbėti apie tai, kodėl jis taip elgiasi (43,5 proc.), elgiasi taip pat, kaip ir su kitais, nesmurtaujančiais mokiniais (39,1 proc.), ignoruoja tokius mokinius (8,7 proc.), bendrauja su tokiu mokiniu griežtu pakeltu tonu (4,4 proc.), konfrontuoja su tokiu mokiniu (2,2 proc.), kita (2,1 proc.). Duomenys rodo, kad beveik pusė respondentų nereaguoja į smurtą adekvačiai, t.y. jį ignoruoja arba nekreipia dėmesio.

Tyrimo rezultatai rodo, jog pedagogai, patyrę moksleivių smurtą, apie tokį incidentą pirmiausiai pasako kitiems mokytojams (30,0 proc.), mokyklos direktoriaus pavaduotojams (22,7 proc.), mokyklos socialiniam pedagogui/darbuotojui (11,4 proc.), savo artimiesiems, šeimos nariams (9,0 proc.), mokyklos psichologui (2,3 proc.). Likusieji respondentai niekam nesako apie tai, jog patiria mokinių smurtą.

Pedagogų buvo klausama, kaip, jų nuomone, jų mokyklos vadovybė elgtųsi su tokiu pedagogu, kuris patiria mokinių smurtą. Respondentai atsakė, jog stengtųsi tokiam pedagogui pagelbėti visais įmanomais būdais (70,0 proc.), abejingai (lyg būtų nieko neįvykę) (24,3 proc.), atleistų tokį pedagogą iš darbo (5,7 proc.).

Smurto priežastys. Tyrimo respondentai mano, jog moksleiviai smurtauja prieš juos, nes: taip siekia išskirtinio dėmesio (26,8 proc.); moksleiviai, nemoka kitaip elgtis, kitaip elgdamiesi išreikšti savo jausmų (19,7 proc.); moksleivis nori pasirodyti prieš kitus mokinius (16,9 proc.); toks elgesys yra įprastas smurtaujančiojo moksleivio šeimoje (15,5 proc.); moksleiviams nepatinka pedagogas, kaip asmuo (14,1 proc.), moksleiviams nepatinka dėstomas dalykas (5,6 proc.). Kaip kitas priežastis (1,4 proc.) respondentai įvardijo: mokinio amžių ir jo socialinę padėtį. Duomenys rodo, kad dauguma pedagogų smurtaujančių moksleivių elgesį aiškina, remdamiesi asmenybės raidos teorijoje pateikiamais paauglystei būdingais bruožais (dėmesio siekimas, nemokėjimas išreikšti jausmų, noras dominuoti ir kt.).

Pedagogai, kaip pagrindinius aplinkos veiksnius, darančius didžiausią įtaką smurtaujančios asmenybės formavimuisi, įvardijo šeimą (57,9 proc.), bendraamžius (27,6 proc.) ir žiniasklaidą (14,5 proc.). Priešingai nei teigiama mokslinėje literatūroje, kurioje kaip vienas iš pagrindinių socializuojančiųjų, t. y. ir netinkamą elgesį formuojančiųjų, veiksnių skiriama mokykla, tyrime dalyvavę respondentai nemano, kad smurtiniam moksleivių elgesiui įtakos gali turėti pati mokykla.

Išvados

1. Atlikus tyrimą ir išanalizavus mokslinę literatūrą galima daryti išvadą, kad pedagogai dirbdami bendrojo lavinimo mokyklose patiria mokinių smurtą. Taip pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, visuomenėje esančios moralinės bei vertybinės nuostatos.
2. Pedagogai bendrojo lavinimo mokyklose dažniausiai susiduria su emocine smurto forma. Tipiškas smurtautojas – 10–16 m. berniukas.
3. Šeštadalys respondentų nepripažįsta smurto poveikio jų asmeniniam gyvenimui, o penktadalys – profesinei veiklai.
4. Remiantis tyrimo rezultatais patyrę mokinių smurtą mokytojai dažniausiai apie tai papasakoja kitiems mokyklos pedagogams. Ketvirtadalys nukentėjusiųjų pedagogų niekam apie tai nesako.
5. Beveik pusė respondentų nereaguoja į smurtą adekvačiai, t. y. jį ignoruoja arba nekreipia dėmesio.
6. Apklaustųjų bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų nuomone, didžiausią įtaką smurtaujančiojo mokinio asmenybei formuoti daro moksleivio šeima ir bendraamžiai, tačiau nei vienas respondentas nepaminėjo mokyklos.

Literatūra

1. Baršauskienė, V.; Leliūgienė, I. *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje*. Užsienio šalių patirtis Kaunas: Technologija, 2001.
2. Blažys, V. *Prievarta prieš vaikus*. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Vilnius: Vidaus Reikalų Ministerija, 2002.
3. Brasliauskienė, R.; Jonutytė, I. *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijoje*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2005.
4. Halder, A. *Filosofijos žodynas*. Alma litera, 2002.
5. Jovaiša, L. *Edukologijos pradmenys*. Šiaulių universitetas, 2001.
6. Justickis, V. *Kriminologija II dalis*. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas, 2004.
7. Kučinskas, V.; Kučinskienė, R. *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Teoriniai aspektai. Studijų knyga. Klaipėda, 2000.
8. *Kodėl nusikalsta nepilnamečiai?* <http://viesoji.policija.lt/index.php?page_id=63> [žiūrėta 2005-11-24].
9. Legkauskas, V. *Psichologijos įvadas. Paskaitų medžiaga*. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas, 2001.
10. Leliūgienė, I. *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija, 2003.
11. Leonavičius, V. *Sociologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003.
12. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Standartų spaustuvė, 1992.
13. *Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita 2002 01 01 – 2002 12 31*. <<http://vaikams.lrs.lt/informaciniai/ataskaita20030519.doc>> [žiūrėta 2005-11-24].
14. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996. Nr. 33-807.
15. Matulionis, A. V. *Sociologija*. Vilnius: Homo Liber, 2001.
16. Miškinis, K. *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra, 2003.
17. Motiejūnas, V. *Nepilnamečių nusikaltimų socialiniai veiksniai*. 2005. <<http://www.sociumas.lt/Lit/nr22/nepilnameciai.asp>> [žiūrėta 2005-11-13].
18. *Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
19. Sakalauskas, G. *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.
20. Stančikaitė, R. *Mokytojo profesijos įprasminimas kaip profesionalumo tobulinimo gairės*. Pedagogika, 2002. <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/ada_paed/99straipsniai/str2.pdf> [žiūrėta 2006-04-29].
21. Vaitekonienė, V. *Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai*. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2002.

VIOLENCE AGAINST TEACHERS AT SCHOOL

Dr. Jolanta Pivorienė

Renata Jurkonytė

Mykolas Romeris University

Summary

The article is based on the review of scholarly literature and survey which investigates the problem of violence against teachers at school. In the theoretical framework philosophical, legal, human rights, values issues as well as the main factors which influence the development of teenagers' personality are discussed. Family, peer, school, mass media can put positive or negative influence on personality. Empirical part of the article presents research data. It shows that teachers experience emotional violence most often mainly from the boys of age 10-16. Violence disturbs personal and professional life; however, not all teachers share with anyone that they have experienced violence. Teachers think that the main impact on violent behaviour is caused by family and peers but not school.

Key words: violence, factors of socialization: family, peer, school, mass media.